

ЖЕЛАНИЕ, БОЛКА, МИСЛЕНЕ

СВОБОДНИ АСОЦИАЦИИ

Поредицата „Свободни асоциации“
включва внимателно селектирани текстове,
посветени на съвременната психоанализа и психосоматика.
Тя цели изграждането на цялостна представа за модерните,
задълбочени и специфични аспекти на
психоаналитичната практика.

МАРИЛИЯ АЙЗЕНЩАЙН

ЖЕЛАНИЕ, БОЛКА, МИСЛЕНЕ

Изначалният мазохизъм и
психоаналитичната теория

Превод от френски

Асен Чаушев

НОВ
БЪЛГАРСКИ
УНИВЕРСИТЕТ

Желание, болка, мислене
Изначалният мазохизъм и психоаналитичната теория
© Марилия Айзенщайн – автор

© Marilia Aisenstein. *Désir, douleur, pensée. Masochisme originaire et théorie psychanalytique*. Collection Psychanalyse. Ithaque, 2020
(1re édition: octobre 2020). ISBN 978-2-490350-10-0.

ас. д-р Велислава Донкина – водещ редактор на поредицата

© Асен Чаушев – преводач
© д-р Димо Станчев – научен редактор
Ваня Петкова – редактор и коректор
© Жанет Цанова – предпечат, дизайн на корицата и лого

© Издателство на Нов български университет, 2025
ул. „Монтевидео“ 21, 1618 София
www.nbu.bg
bookshop.nbu.bg

Всички права са запазени. Не е разрешено публикуването на части от книгата под каквато и да е форма – електронна, механична, фотокопирна, презапис или по друг начин – без писменото разрешение на носителя на авторските права.

Печат: „Симолени-94“ ООД
ISBN 978-619-233-412-3

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР	7
Жан-Клод Ролан	
<i>Един начин на употреба</i>	
ВЪВЕДЕНИЕ	15
Изначалният мазохизъм, средоточие на психоаналитичната теория	
I. Загадката на болката	23
II. Раждането на желанието	43
III. Умората, мазохизъм „по женски“	57
IV. Когато мазохизмът липсва	69
V. Мисленето, акт на плътта	85
VI. За деструкцията на мисленето	107
VII. Покорство и мислене	123
ПРИЛОЖЕНИЕ	139
Мишел Фен	
<i>По повод на първичния ерогенен мазохизъм: въображаем диалог с Бено Розенберг</i>	
БИБЛИОГРАФИЯ	148

ПРЕДГОВОР

Един начин на употреба

Жан-Клод Ролан

За да вникне читателят в този толкова богат на идеи труд и да достигне до неговата дълбочина и сериозност, препоръчам му ДА СЕ ОСТАВИ „ПАСИВНО“ ДА БЪДЕ ПРОНИКНАТ от мисленето на Марилия Айзенщайн, от нейната научна строгост, съчетана с освободеността и чувствеността на нейното писане, за което свидетелстват многобройните ѝ литературни препратки. Сплавянето, или по-добре казано – съчетаването¹, е решаваща операция при тази рефлексия, която обича да съвместява противоположни, разнопосочни гледни точки (философски, психоаналитични, поетически), за да открие общия им оригинален фундамент; например схващането за смъртта, което авторката развива, въпреки солидното си вписване във Фройдовата теория за нагоните, при прочит се оказва близко до поетическия

¹ Съществителните *alliage* – „сплавяне“, „сплав“, както и *alliance* – „съчетаване, свързване“, „алианс“ произлизат от един и същи глагол *allier*. – Б. пр.

размисъл на Рилке, който представя смъртта като център на живота. Това, разбира се, изисква свободно плаващо четене на този така плътен текст, разкриващ под проявеното съдържание своето латентно съдържание. Лично съм признателен на Марилия за това, че насочи вниманието ми върху близостта в мисленето между Фройд и Рилке. Вторият в „Книга за бедността и за смъртта“ пише:

*О, Боже, дай всекиму неговата смърт,
дай му смърт, родена от живота, що си му дал,
живот, във който любов и нищета той е познал.*

*Защото ние сме обвивка само, маска,
а смъртта велика плодът е в центъра на всичко,
смъртта, що всички носим в себе си от пелени.*

Цитирам това стихотворение в превода на Артюр Адамов². В езика на авторката „великата смърт“ става „първичният ерогенен мазохизъм“, който, както книгата не престава да набляга, е в самото основание на пълноценната психична дейност. Разбира се, тук поетическото изящество е заменено от известна граповост на научния дискурс, необходима за терапевтичното приложение на това откритие.

ДА СЕ ОСТАВИ ДА БЪДЕ ПРОНИКНАТ ОТ ТОВА, КОЕТО ТЕКСТЪТ ПОКАЗВА за начина, по който авторката слуша пациента си – вслушваща се в себе си, докато слуша другия. Повечето от представените клинични случаи следват тази нишка; нещо, което става повод за вълнуващи разкази, въвеждащи читателя в интим-

² Френски драматург от руско-арменски произход (1908–1970). – Б. пр.

ността на лечението и в сърцевината на начина на изработване на вътрешната реч на аналитичката, и което в добавка, сякаш между другото, навежда авторката на един в немалка степен нов размисъл върху „органичната“ връзка между преноса и контрапреноса.

ДА ОТКРИЕ КАК ТЯ УСВОЯВА в същинския смисъл на думата Фройдовото мислене, как го прави свое мислене, т.е. преобразува го и по този начин го предпазва от превръщането му в строго книжно, иначе казано, доктринално фетишизиране. Право и дълг на всеки аналитик е да изгради собствена теория, а после, когато добие увереност, че тя може да улесни колегите му в тежката им задача, да я изложи; именно така, обогатявайки значително Фройдовото наследство, мисълта на авторката води към негативните фигури на смъртта, болката, едно специфично изобразяване на женското и еротизиращата работа на очакването и на фрустрацията; въпросната еротизация обръща не-удоволствието в удоволствие и по този начин допринася за установяването на принцип на устойчиво удоволствие, недвусмислено обърнато към реалността и съхранението. Идеите, които тя предлага, идват след щателен прочит на Фройдовия текст, в който заблудите, а после и победите споделя с нас: „Мазохистичното удоволствие от болката става във втората теория за нагоните самият модел на удоволствието“, пише тя.

ДА СЕ УБЕДИ, ЧЕ ТЕОРЕТИЧНИТЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ, КОИТО ТЯ ПРАВИ, трябва да бъдат посрещнати с максимална отвореност, че в никакъв случай те не могат да бъдат повод за прекалено интелектуално научно обсъждане, защото са важни не толкова сами по себе си, колкото като знаци на промяната на позицията на

аналитичката между това, което е наследила, и оно-ва, което е направила с наследеното. „Защо, пише тя, се увличаме толкова много по гадена метапсихология, а не по друга?“ Отговорът е недвусмислен: защото нашата съдба в науката отчасти е резултат от разумен избор, но в нея се проявява най-напред неизменната побудителна сила на нашето родословие. В труда на Марилия Айзенщайн пред нас преминават учителите, които са проправили новия път, по който тя е вървяла: Бено Розенберг, Мишел Фен, Андре Грийн, чийто капитал на всеки един от тях е колкото общата им вяръност на Фройд, толкова и независимостта им по отношение на него и по отношение един на друг. А колкото до философската част на вдъхновението ѝ, тя е следвала Тертулиан и дори Цицерон. Така авторката отдава дължимото на всички, които са я вдъхновявали, на всеки, независимо „дали върва в небето, или не е върващ...“³.

* * *

Аналитикът не работи единствено с мислите си, а и с цялото си същество – такова, каквото е било променено, „трансформирано“ – харесвам тази изразителна дума на Бион – от собствения му теоретичен размисъл. У него мисленето трябва да стане, както пише нашата авторка, не по-малко сила, „акт на плътта“. Фройд оценил това в пълна мяра, когато наскре текста „Траур и меланхолия“ извиква, сякаш халюцинирайки, фигурата на Хамлет – своя двойник – декламиращ монолога, който започва с *Да бъдеш или не?*

³ Парафраза на рефрен от стихотворението „Роза и резеда“ на Луи Арагон (1897–1982). – Б. пр.

Тогава защо пред самоподценяването, на което героят се излага, той се пита: „Трябва ли човек първо да се разболее, за да възприеме такава истина?“

Няма никакво съмнение, че всеки, който изрази пред други подобно подценяване, като това на принц Хамлет, е болен човек, независимо дали чисто и просто казва истината, или повече или по-малко наврежда на себе си.

Така, чрез този психодраматичен метод на въплъщение, в който няма нищо концептуално, Фройд открива каква е цената, която се плаща за просветлението!

Въпреки че червената нишка на тази рефлексия е ерогенният първичен мазохизъм в качеството му на устои на субектността, и като такъв викащ на помощ болката или това, което Мишел Фен нарече „приятна пасивност“, предпазваща го от алиенацията на някакъв фалически нарцисизъм, или като такъв, който смесва нагоните към живота и към смъртта – сплавяне или съчетаване – това предизвикателство се предава по всички нива на авторовото мислене; много други мотиви, излъчени от него, но по-клинични, са засегнати в конкретни случаи: относно женската психология (епичната умора на жените), отрицанието, което не е „отказ, а коренът на човешкото съществуване, религията, чийто източник е виновността, крайните действия на десубективизиране и дезобективизиране, които според Андре Грийн населяват тежките патологии на психозата и на граничните състояния, и които Марилия Айзенщайн в един покъртителен момент в книгата си обявява за източник на всяко варварство. Предговорът не е изброяване, затова тук искам само да осветля разклоненията на това мислене.

Защото, освен че е солидна, аргументирана и съвестна научна рефлексия, този текст е житейски урок, начинът на писане на моменти е магически, показва всичко, което литературата и психоанализата могат да донесат на хората в мъката, застоя или нещастие – то им: показва как болката е спасително оръжие, когато изначалният мазохизъм ѝ даде достъп до статута на удоволствие. Никога досега не съм чувал да се говори толкова просто и с толкова голяма яснота за болката, във възможността на което ни убеждава авторката; причината за това не трябва да се търси, а да се приеме като факт, като материал, от който умът ще извлече първо удоволствие, а после мисъл.

В каквато и последователност да подредим трите думи, които съставят заглавието на тази книга, в края на четенето ще се убедим, че те образуват едно цяло и че в тази сплав те са дефиницията на онова, което авторката нарича „акт на плътта“. И за свое голямо облекчение накрая разбирам, че това семантично съзвездие, открито от нашата авторка, назовава по-добре нещата от Фройдовия термин – научен, разбира се, но толкова безчовечен – „контраинвестиране“, искащ да внуши: че обръщането към себе си на изначалния Аз, вниманието, либидото, обърнати нормално към външния свят и неговите обекти, това специфично болезнено обръщане може в конкретни случаи да бъде спасително.

На това несъмнено научно теоретизиране може да се припише качеството, което Жан Лапланш изисква от всяка аналитична теория. Трябва да предположим, че аналитичната теория в най-общия си вид трябва да ни покаже как, при какви условия, с какви резултати и неуспехи, на каква цена субектът „теоретизира“, ме-

таболизира загадките, които му задава от самото начало междучовешкото общуване. Тъй че аналитичната теория е в известен смисъл метатеория по отношение на фундаменталното теоретизиране, извършвано от човешкото същество: най-напред не за да си присвои Природата, а за да свърже тревожността в отношение с травмата и загадката.

април 2020 г.